

Hodnocení: 30 bodů – není to špatně napsané a většinou i celkem dobře vystihujete, o co Latourovi jde; ale opakovaně se dopouštíte úplného převrácení toho, jak to Latour myslí se vztahem mezi hybridy, quasi-objekty a sítěmi na straně jedné a Přírodou a Společností (póly, purifikovanými jsoucny) na straně druhé – ty totiž nejsou jakýmsi původem toho prvního, ale naopak výsledkem translací... tohle dost zásadní nedorozumění celkový dojem dost kazí

Martin Švarc

VTP podzim 2012
Závěrečná práce

Objekty mezi Přírodou a Společností

V této práci se pokusím shrnout, jak na sebe navazují a jak se propojují tři práce Bruno Latoura: kniha *We Have Never Been Modern*, článek *When Things Strike Back* a kniha *Science in Action*. Začnu tím, že se pokusím vystihnout jádro každého textu, následně budu hledat témata, která prostupují společně texty. Kniha *We Have Never Been Modern* je ve své podstatě radikální redefinicí pojetí modernity a s ní spojených kategorií. Latour tvrdí, že striktně ohraničené kategorie Přírody a Společnosti umožnily obrovský nárůst věcí (vědeckých objevů, faktů), které ale podle něj vůbec nemůžeme zařadit do jedné ze dvou kategorií. Paradox „modernity“ tkví v tom, že tyto věci (kvazi-objekty, jak je nazývá) se začaly obrovskou rychlostí šířit a růst právě proto, že kategorie Přírody a Společnosti zůstaly striktně oddělené, zatímco tyto věci nikdy nelze úplně přiřadit k jedné ani druhé kategorii. Je to z toho důvodu, že kvazi-objekty vznikají vždy smíšením prvků Přírody a prvků Společnosti (Latour 1993). Článek *When things strike back* lze v podstatě číst jako Latourův manifest sociálních věd na počátku 21. století. Jeho cílem je vyvrátit mylnou představu, kterou sociální vědci mají o přírodních vědách, které pro část z nich představují nedosažitelný standart vědeckosti, pro druhou část naopak ukázkou toho, jak sociální vědy fungovat nemají. Touto představou má na mysli pojetí společnosti jako jedné velké entity, která skrze velké, strukturální mechanismy ovlivňuje jednotlivé lidi (objekty). Sociální vysvětlení v tomto případě znamená odhalit skryté mechanismy, které manipulují objekty. Latour místo tohoto modelu navrhuje zkoumat „smíšené“ kvazi-objekty. Smíšené v tom smyslu, že jsou na jednu stranu reálné, na druhou stranu nejasného původu a s nejasnými důsledky (Latour 2000). Třetím textem je kniha *Science in Action*, ve které předkládá obrysy, jak v rámci přistupovat ke studiu vědy a „objevů“. Celá kniha ukazuje, jak se z malých jednotlivostí postupně a velice obtížně „dělá věda“. Klade důraz na vysvětlení vědeckého úspěchu skrze v postupně rostoucí síť aktérů, nikoli skrze Společnost nebo Přírodu. Postupné hromadění výroků a jejich modifikaci mnoha aktéry vzniká fakt, fakt, který cirkuluje v síti aktérů a je jí pozměňován může být za určitých okolností transformován na „vědecký vynález“

(Latour 1987) .

Příroda a Společnost představují v západním myšlení dvě kategorie, které mohou pojmout jakoukoli bytost, věc nebo jev. Zařazením k jednomu, nebo druhému pólu vyznačujeme, kam tento objekt patří (jaké má charakteristiky) a jak jej lze zkoumat. Latour tuto představu odmítá. Naopak: zařazením objektů do jedné nebo druhé kategorie pouze zamlčujeme skutečnost. Latour nezavrhuje kategorie Přírody a Společnosti, ale vyplňuje mezeru mezi nimi: umisťuje zde kvazi-objekty. Jsou to produkty obou pólů: i Společnosti, i Přírody (Latour 1993:51-55). Kvazi-objekty jsou na jednu stranu produkty Společnosti, na druhou stranu také produkty Přírody. Tato myšlenka spojuje všechny tři zmíněné Latourovy práce.

Kvazi-objekty se prolínají celou knihou *Science in Action*. Mohou jimi být vědecká fakta a laboratorní výstupy, stejně jako různé produkty vědeckého bádání (stroje, počítače...). Například Dieselův motor je takovým typem objektu. Je umístěn v určitém prostoru, který je definován jeho vazbami na další objekty/subjekty, může jít to další kvazi-objekty, které ovlivňuje (automobily), nebo o subjekty, ke kterým se vztahuje (jeho vynálezci, automobiloví výrobci, potenciální zákazníci). Vzniká proměnlivá síť aktérů. Vlastností této sítě je ta, že je jak produktem Přírody, tak produktem Společnosti a zaujímá prostor mezi oběma póly. Motor sám o sobě odkazuje k určité reprezentaci Přírody v jeho konstrukci, která odpovídá fyzikálním zákonům tak, aby byl funkční, jeho vznik je stejně tak ukotven na pólu Společnosti, protože jeho vývoj byl realizován v nějaké instituci za něčí peníze apod. (Latour 1987:133-141). Konstrukteři, kteří motor sestrojili, jsou zapojeni do proměnlivé sítě vztahů, která modifikuje výzkum motoru tak, že původní idea motoru je po čase proměněna v jinou, která nakonec získá finální podobu prototypu (ibid:121-124).

Téma (kvazi)-objektu nacházíme také v Latourově článku, kde se snaží vyvrátit představu dvojího vysvětlení: na objektivním základě „faktu“ a na subjektivním základě „fetiše“ (Latour 2000:112-114). Vysvětlení „faktu“ je v tomto případě doménou přírodních věd, vysvětlení „fetiše“ zbývá na sociální vědy, které se pouze snaží odhalit (falešné) konstrukce. To Latour odmítá, namísto zkoumání (předpokládaných) konstrukcí se mají sociální vědy zaměřit na zkoumání kvazi-objektů, které stojí na pomezí Přírody a Společnosti, a které jsou produktem obou pólů. Příčinu tohoto fenoménu „asymetrického“ zkoumání vidí Latour v západním pojetí „modernity“ (Latour 1993:92-93)

Tato asymetrie pramení z hluboké podstaty „modernity“, která funguje na principech purifikace a translace (ibid:10-11). Translace znamená propojování Přírody a Společnosti, tato skutečnost má za následek tvorbu nových kvazi-objektů, purifikace pak to, že kvazi-objekty a lidské bytosti jsou v lidském myšlení odlišné natolik, že se skrývá jejich pravá podstata a jsou zařazeny buď pod doménu Přírody, nebo pod doménu Společnosti. Latour tento rozpor vysvětluje jako

důsledek snahy o oddělení moderní vědy (Boyle) od moderní politiky (Hobbes). Zatímco moderní věda měla být striktně oddělena od lidských zásahů (od politiky a od subjektivity), moderní politika měla vyjádřením svrchovanosti společnosti (ibid.:17-20). Tento rozkol, který odděloval dříve provázané oblasti Přírody a Společnosti znamenal konec pre-moderního věku a nástup věku „moderního“.

Další ukázkou falešné dichotomie, která odkazuje ke kvazi-objektům je pojetí času v „modernitě“. Čas je vnímán jako série epistemologických zlomů, které utvrzují lidi v jejich víře v nevratnou ručičku času. Tento strach pramení z přesvědčení, že návrat v čase by znamenal pád zpět k temné a barbarské minulosti. Toto pojetí času odkazuje k rozdělení dějin: na dějiny věcí a dějiny lidí. Dějiny věcí jsou dějinami Boylových experimentů, dějinami vědy, dějinami věcí, které čekají na objevení, druhé dějiny jsou lidské: ty které odkazují k politickým událostem (ibid: 35-6). Takovéto dělení ale postrádá smysl: zaprvé jsou dějiny věcí a lidí propletené, za druhé víra v epistemologické zlomy je klam a za třetí ručička času není pevně ukotvená. První výrok můžeme podpořit ukázkou všeho, co se podílí na formování vědeckých faktů: „(...)články, laboratoře, nové objekty, zájmové skupiny, neživí spojenci(...)“ (Latour 1987:179). Tento výčet, který odkazuje k prvním čtyřem kapitolám Latourovy knihy je směsicí lidských aktérů i kvazi-objektů, kteří se podílí na tvorbě vědeckých faktů, také je bolestným zápasem vědců s „neposlušnými“ objekty (Latour 2000:116). Nezdá se tedy rozumné vytvářet dvojkolejné dějiny, ale sledovat propojenosti aktérů. Epistemologické zlomy jsou nadbytečné, a odkazují opět pouze k modernímu vnímání času: mnohem užitečnější se v případě kvazi-objektů jeví práce, která odhaluje jejich nejasnou a postupnou tvorbu např. v laboratořích. Latour se totiž zaměřuje na fabrikaci faktů, které později, pokud jsou dostatečně usazené, nabývají „zaštítění“ Přírodou (Latour 1987:98-99). Toto usazení faktu, ale znamená aktivizovat mnoho spojenců na svoji stranu, čímž fakt nabírá na síle (ibid:62). Zároveň, pokud nějaký fakt ztrácí podporu spojenců, může také ztratit na pravdivosti a jeho aplikace může dokonce vymizet. Pojetí času jako série zlomů a jako nevratného procesu je tedy nepřesvědčivé.

Všechny tři texty odkazují k pojetí kvazi-objektů, jako produktů Přírody i Společnosti, odmítají tedy vysvětlení sociálních fenoménů skrze společenské faktory (stratifikace, struktura), ale skrze sledování toho, jak se formují, kde jsou zasazeny a jak interreagují kvazi-objekty.

Literatura:

Latour, B. (1987): *Science in Action: How to follow scientists and engineers through society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Latour, B. (1993): *We have never been modern*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Latour, B. (2000): When things strike back: A possible contribution of science studies to the social sciences. *British Journal of Sociology*. 51(1). 107-123.